
FRAUDE PROTOCOL

WAT JE VAN DE
CONTROLLEREND
ACCOUNTANT MAG
VERWACHTEN ALS
HET GAAT OM FRAUDE

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

DECEMBER 2018

STUURGROEP PUBLIEK BELANG

Marco van der Vegte (voorzitter) (NBA-bestuur)

Bert Albers (Deloitte)

Anja Bast (Accon avm)

Marcel Baks (Grant Thornton)

Paul Dinkgreve (SRA)

Egbert Eeftink (KPMG)

Peter Hopstaken (Mazars)

Marcel Huisman (Baker Tilly Berk)

Agnes Koops (PwC)

Rob Lelieveld (EY)

Roland Ogink (werkgroep niet-OOB)

Hans Renckens (BDO)

Berry Wammes (NBA-bureau)

INHOUD

INLEIDING.....	4
FRAUDEPROTOCOL: WAT ACCOUNTANTS DOEN.....	7

INLEIDING

Financieel-economische criminaliteit is een ernstig maatschappelijk probleem dat burgers, ondernemingen en de overheid financieel benadeelt. Fraude is 'opzettelijke misleiding om onrechtmatig voordeel te verkrijgen'. Fraude verstoort het economische verkeer tussen burgers onderling en ondermijnt het vertrouwen in de overheid. Ook de integriteit van stelsels als de financiële markten en het zorgstelsel lijden eronder.

Accountants hebben een belangrijke rol in het financiële systeem door het controleren van financiële informatie en daarover te rapporteren. Een controleopdracht heeft tot doel om vast te stellen dat financiële informatie - zoals de jaarrekening - geen afwijkingen van materieel belang bevat die het gevolg zijn van fraude of fouten. Het onderkennen van risico's op materiële fraudes (frauderisico's), het uitvoeren van daarop gerichte controlewerkzaamheden en actie ondernemen in het geval van een vermoeden van fraude, is dus een onlosmakelijk onderdeel van de accountantscontrole. Dat gezegd hebbende is het voor de accountant soms lastig om een daadwerkelijk fraude te identificeren: dit komt doordat fraude gepaard gaat met opgezette plannen om de fraude te verhullen, zoals valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen of het opzettelijk aan de accountant verkeerd voorstellen van zaken. Samenwerking binnen organisaties of met derde partijen maakt dit vraagstuk nog lastiger.

De verwachting die gebruikers van de jaarrekening hebben over de rol van de accountant ten aanzien van het ontdekken van fraude is hoog. Het lukt accountants niet altijd om de verwachtingen waar te maken. En of die verwachtingen nou terecht of te hoog zijn, het (voort-) bestaan van uiteenlopende verwachtingen over de rol van de accountant is zeer onwenselijk.

We moeten actief uitdragen wat de samenleving van ons mag verwachten. Zoals ook is opgenomen in de Veranderagenda Audit zullen we daarom met beroepsgenoten en stakeholders het gesprek aangegaan over wat er nodig is om die verwachtingen waar te maken. Ook maken we ons sterk om kennis en instrumenten te delen en zullen we ook onze vorderingen inzichtelijk maken via het Dashboard Accountancy dat in januari 2019 door de NBA Stuurgroep Publiek Belang zal worden gepubliceerd.

Niet de beperkingen en risico's die ons beroep met zich meebrengt zijn het vertrekpunt, maar de vragen vanuit het maatschappelijk verkeer en onze mogelijkheden en kracht. We concretiseren dit verder met een 'fraude-protocol': "Wat je van de controlerend accountant mag verwachten als het gaat om fraude". Dit protocol is opgesteld door de Werkgroep Fraude in opdracht van de Stuurgroep Publiek Belang.

De gebruiker van de jaarrekening mag verwachten dat we doen wat in ons vermogen ligt om frauderisico's te identificeren en op te volgen. We kijken niet weg bij fraude, corruptie¹ of andere ongebruikelijke transacties en nemen onze verantwoordelijkheid naar cliënten en autoriteiten. Dat doen we door middel van de volgende drie stappen:

¹ Zie bijvoorbeeld de in december 2016 uitgebrachte NBA Handreiking 1137 'Corruptie: werkzaamheden van de accountant'.

1. HET UITBRENGEN VAN EEN FRAUDEPROTOCOL

In het fraudeprotocol maken we duidelijk wat de rol van de accountant is op basis van de thans geldende wet- en regelgeving. Het zet de stappen die van controlerend accountants en hun organisaties worden verwacht, overzichtelijk op een rij. Daarom heet het een fraudeprotocol: het bevat een samenvatting van de manier van werken welke door accountantsorganisaties en hun accountants zal worden omarmd. Die 'manier van werken' is in dit fraudeprotocol niet steeds in detail uitgewerkt. Daarvoor bestaan de Controlestandaarden, NBA-Handreikingen en daarop gebaseerde (interne) procedures. Indien nodig zal de NBA voor een aantal onderdelen een Best Practice uitbrengen, die als bijlage bij dit Fraudeprotocol worden gevoegd. Bijvoorbeeld over welke informatie bij collegiaal overleg wel of niet kan worden gedeeld, de evaluatie van Soft Controls of over teksten in de (uitgebreide) controleverklaring.

Dat neemt niet weg dat openbaar accountants die andere opdrachten uitvoeren (zoals bijvoorbeeld samenstelopdrachten of andere assurance opdrachten) het protocol op overeenkomstige wijze kunnen toepassen. Voor accountants in business en interne accountants geldt dat het protocol goede handvatten geeft hoe met fraude om te gaan. De Werkgroep zal onderzoeken of aangepaste protocollen nodig zijn voor de andersoortige werkzaamheden en/of de andere ledengroepen dan de openbare accountants.

Van accountantsorganisaties wordt verwacht dat zij periodiek een analyse uitvoeren om te identificeren op welke aspecten de organisatie mogelijk nog niet (volledig) voldoet aan de elementen van het protocol en dat zij daar maatregelen op nemen.

2. HET ONDERKENNEN VAN DILEMMA'S EN HET AANGAAN VAN DE DIALOOG MET STAKEHOLDERS

Accountants worden in de praktijk geconfronteerd met een aantal dilemma's. Bijvoorbeeld omdat in tegenstelling tot fraude de rol van de accountant inzake naleven van wet- en regelgeving beperkt is tenzij er op enig moment sprake is van een aanwijzing van overtreding van wet- en regelgeving. In het publieke debat wordt dit onderscheid in de rol van de accountant nauwelijks gemaakt en is het voor gebruikers ook nauwelijks interessant. Overtreding van wet- en regelgeving kan immers net zoveel impact hebben op een onderneming als een fraude. Een ander dilemma ontstaat als de cliënt zelf frauderisico's nauwelijks serieus neemt. Wat moet de accountant dan doen? Zou hij daarover bijvoorbeeld moeten communiceren als (verplicht) onderdeel van de controleverklaring? Het fraudeprotocol vormt een opstap om over de verwachtingen en dilemma's in gesprek te gaan met de stakeholders en de beroepsgroep zelf. De NBA zal daarvoor de komende periode een aantal bijeenkomsten organiseren.

De accountant is onderdeel van een financiële verslaggevingsketen en is niet de enige die een verantwoordelijkheid heeft voor de aanpak en bestrijding van fraude. De primaire verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de bestuurder en interne toezichthouder. Het uiteindelijke doel is te komen tot een convenant met andere belanghebbenden, zoals investeerders (VEB, Eumedion), bestuurders (VNO-NCW, VEUO) en toezichthouders (RvC's, AFM) waardoor we in gezamenlijkheid komen tot een effectievere bijdrage aan het bestrijden van fraude.

3. HET TREFFEN VAN AANVULLENDE MAATREGELEN

De gesprekken met stakeholders kunnen ertoe leiden dat er meer moet gebeuren op het gebied van fraude. Het convenant zal dat duidelijk maken. Deze aanvullende maatregelen kunnen de beroepsgroep als geheel, de accountantsorganisaties en/of individuele accountants betreffen. Maar ook kan het zijn dat van organisaties zelf en hun toezichthouders meer wordt verwacht. Deze derde en laatste stap zal indien nodig ook leiden tot het aanpassen van bestaande wet- en regelgeving.

Duidelijk is dat accountants en de NBA continu met stakeholders in gesprek willen blijven over verwachtingen en nieuwe ontwikkelingen. Heeft u vragen of opmerkingen over dit fraudeprotocol of andere suggesties? Mail dan gerust naar fraudebeleid@nba.nl.

FRAUDEPROTOCOL: WAT ACCOUNTANTS DOEN

BIJ OPDRACHTACCEPTATIE

1. Voor acceptatie van een opdracht wordt de betrouwbaarheid en integriteit van de cliënt onderzocht. Er wordt bijvoorbeeld informatie verzameld over de eigenaren (UBO), bestuur, bedrijfsactiviteiten alsmede eerdere issues op het gebied van integriteit van de organisatie en/of bestuurders. Dit is zowel informatie van de organisatie zelf als externe informatie.
2. Er wordt contact opgenomen met de voorgaande accountant (collegiaal overleg). Daarbij wordt relevante informatie uitgewisseld en vindt dossierreview plaats indien daartoe aanleiding bestaat. Bij organisaties van openbaar belang (oob's, waaronder beursfondsen) is sprake van een overdrachtdossier van de voorgaande accountant aan de opvolgend accountant.
3. Als grote integriteitsrisico's worden voorzien, accepteert de accountant de opdracht slechts onder voorwaarden. Deze voorwaarden kunnen de cliënt betreffen, zoals het verbeteren van de interne beheersing rondom frauderisico's of beëindigen van bepaalde activiteiten. Of er worden door de accountantsorganisatie zelf aanvullende kwaliteitswaarborgen getroffen, zoals het inzetten van een 2e externe accountant, een opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling of andere vorm van review, of een forensische specialist. In specifieke situaties zal de accountant de cliënt niet accepteren.

BIJ RISICO-ANALYSE

4. Als onderdeel van elke controle worden de frauderisicofactoren bij de cliënt in kaart gebracht. Hierin worden de frauderisicofactoren uit de (bijlage van de) controlestandaarden betrokken als ook de voor de betreffende branche en onderneming specifieke frauderisicofactoren. De accountant zal vervolgens evalueren of de informatie die is verkregen uit risico-inschattingswerkzaamheden wijst op het bestaan van een of meer frauderisico's. Daarnaast kijkt de accountant naar de interne beheersmaatregelen die de cliënt heeft ingericht.
5. De accountant neemt kennis van de beschouwing van de frauderisico's door de cliënt zelf en gebruikt deze voor/vergelijkt deze met zijn eigen frauderisico-analyse. Het proces van de frauderisico-analyse wordt besproken met de interne toezichthouder.

6. De accountant communiceert met het management en/of interne toezichthouders relevante zaken rondom fraude en frauderisico's. Dit geldt ook indien de cliënt zelf zijn frauderisico's niet of onvoldoende in beeld heeft. Management en interne toezichthouders zijn en blijven immers verantwoordelijk voor de opzet, implementatie en werking van een stelsel van interne beheersing dat afwijkingen in de financiële overzichten kan voorkomen, detecteren en/of corrigeren.

TIJDENS DE CONTROLE

7. De accountant stelt passende controlewerkzaamheden vast, die zijn gericht op het ondervangen van de frauderisico's. Voor de accountant is een frauderisico altijd een belangrijk risico (een zogenaamd 'significant risico'). De accountant zorgt elk jaar voor een element van verrassing in zijn controlewerkzaamheden. De werkzaamheden vormen onderdeel van het controleplan, dat afgestemd wordt met het relevante orgaan van de cliënt (bestuurders en/of interne toezichthouder).
8. De accountant is alert op mogelijke aanwijzingen voor fraude. Zo bespreekt de accountant bijvoorbeeld de meldingen die ontvangen zijn via een klokkenluidersregeling, bespreekt hij interne onderzoeken die worden uitgevoerd rondom fraude risico's en/of zet de accountant gerichte data-analyse in om afwijkingen, die mogelijk het gevolg zijn van fraude, op het spoor te komen. De accountant zorgt bij de uitvoering van die werkzaamheden, ondersteund door de accountantsorganisatie, voor een passende teambezetting, zo nodig met de inzet van forensische expertise.
9. De accountant zal altijd controlewerkzaamheden verrichten die gericht zijn op het frauderisico dat management de interne beheersing doorbreekt.

BIJ AANWIJZINGEN

10. Als sprake is van een aanwijzing van mogelijke fraude - ongeacht de materialiteit -, onderneemt de accountant concrete actie. Er wordt onderzocht of al dan niet sprake is van een incident. Er wordt niet weggekeken of weggeredeneerd. Accountants laten zich daarbij niet weerhouden door tijdsdruk, budgetdruk, belangen of emoties. Ook niet als de fraude al langer aan de hand blijkt te zijn of als management mogelijk betrokken is bij de fraude.
11. Bij een aanwijzing van fraude gaan accountants zoveel mogelijk te rade bij collega's van de eigen afdeling vaktechniek/compliance en/of raadplegen de helpdesk c.q. vertrouwenspersonen van de NBA. Accountantsorganisaties zorgen ervoor dat sprake is van een laagdrempelige helpdesk- of consultatiefunctie.

12. Elke aanwijzing van fraude wordt besproken met de bestuurders en/of interne toezichthouder van de cliënt. Accountants geven aan welke acties de cliënt tenminste moet ondernemen. De cliënt is zelf verantwoordelijk voor het onderzoek naar de aard en omvang van de fraude.

BIJ FRAUDE

13. Accountants blijven betrokken bij het onderzoek naar de aard en de omvang van de fraude. Dit is van belang omdat tijdens het onderzoek informatie naar boven kan komen die de accountant nodig heeft voor het beoordelen van de impact op jaarrekening en het herstelplan en voor het kunnen afronden van de controle. Accountants spreken van tevoren af dat de uitkomsten van het onderzoek met hen worden gedeeld en hoe zij inzage krijgen in het onderliggende dossier; als dit ontoereikend is evalueren zij de impact daarvan op de controleverklaring.
14. Als daadwerkelijk sprake (b)lijkt te zijn van fraude, zorgt de cliënt voor een plan van aanpak voor redres. Dat betekent: zorgen voor herstel (correctie) van de fraude en maatregelen om herhaling te voorkomen. Accountants geven aan welke eisen zij (minimaal) stellen aan een dergelijk herstelplan.

-
15. Accountants beoordelen per geval of een herstelplan toereikend is en of (nog) andere acties nodig zijn. Bij een weigering door de cliënt om een aanwijzing van fraude te onderzoeken en/of een ontoereikend herstelplan melden accountants een fraude van materieel belang bij de betreffende opsporingsdienst (indien sprake is van een wettelijke controle) en de opdracht wordt voortijdig beëindigd.
 16. In alle gevallen (dus ook als de fraude van niet materieel belang en/of het herstelplan toereikend is), overwegen accountants welke gevolgen de gesignaleerde integriteitsrisico's voor hun opdracht hebben.

MELDINGEN

17. Accountants melden ongebruikelijke transacties altijd en zo snel mogelijk bij de Financial Intelligence Unit-Nederland (FIU-NL). Deze meldplicht is laagdrempelig: onderliggende bewijsvoering is niet nodig en de controlecliënt wordt niet geïnformeerd. Accountants lichten zoveel mogelijk bij FIU-NL toe waarom zij iets melden. Indien er sprake is van fraude dan is er bijna altijd sprake van een ongebruikelijke transactie.

-
- 18.** Incidenten en het tussentijds beëindigen van een opdracht worden gemeld bij de AFM. Accountants melden eveneens eventuele integriteitsrisico's die het vertrouwen in het eigen bedrijf of in de financiële markten kunnen schaden meteen bij de AFM.

TRANSPARANTIE

- 19.** Als een publiek belang aanwezig is, zorgen accountants ervoor dat relevante informatie over fraude via transparante verslaggeving met de buitenwereld wordt gedeeld. Accountants dringen er dan op aan dat de cliënt informatie over fraude(risico's) en de beheersing hiervan opneemt in het bestuursverslag. Indien nodig vestigt de accountant de aandacht op deze zaken via zijn (uitgebreide) controleverklaring.
- 20.** De accountant is en blijft verantwoordelijk voor de controle van het financiële overzicht, zodanig dat deze (met een redelijke mate van zekerheid) vrij is van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten alsmede de hierop gebaseerde controleverklaring.
- 21.** Accountants zijn open over frauderisico's in het overleg met een opvolgend accountant. Ook een opvolgend accountant zal de betrouwbaarheid en integriteit van de cliënt onderzoeken. Het spreekt voor zich dat de voorgaande accountant daardoor helpt bij een goede fraudepreventie- en bestrijding.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

The logo for the Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) consists of a solid orange horizontal bar above the letters 'NBA' in a bold, orange, sans-serif font.

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl

